

**DERSİM İSYANI ÖNCESİ BÖLGE AŞİRETLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME
(1930-1936)**

**A STUDY ON THE REGIONAL TRIBES BEFORE THE DERSİM REBELLION
(1930-1936)**

Şahin SERT

Milli Eğitim Bakanlığı

sertsahin78@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6452-6824

ÖZ

Geliş Tarihi:

07.01.2025

Kabul Tarihi:

16.07.2025

Yayın Tarihi:

28.09.2025

Anahtar Kelimeler

Dersim,
Abbasuşağı,
Bahtiyar,
Kırgan,
Seyit Rıza.

Keywords

Dersim,
Abbasuşağı,
Bakhtiyar,
Kırgan,
Seyit Rıza.

Dersim isyanı (1937-1938) öncesinde, bölgedeki aşiret yapısı ve toplumsal düzen oldukça önemli bir rol oynamaktaydı. Dersim, tarihsel olarak zorlu coğrafi koşulları ve mezhepsel farklılıkları olan bir bölgeydi. Aşiretler, bu bölgedeki yerleşik düzenin temel taşlarını oluşturmuyordu ve Osmanlı döneminden itibaren büyük bir güç kazanmışlardı. Dağlık ve engebeli arazisi sayesinde, aşiretler bağımsızlıklarını koruyabilişlerdi. Genellikle birbirleriyle bağlantılı ancak bağımsız yönetimler olarak varlıklarını sürdüren aşiretlerin her biri kendi reisine sahipti ve bu reisler, kendi aşiretleri üzerinde önemli bir otoriteye sahipti. Türkiye Cumhuriyeti, özellikle 1930 yılından itibaren Dersim bölgesinin kontrolünü sağlamak amacıyla harekete geçti. Bu dönemde aşiret liderleri, askeri ve ekonomik güçlerini korumaya çalışarak merkezi hükümetin politikalarına karşı direniş gösterdiler. Devlet yetkililerinin kararlı çabaları sonucunda 1936 yılı itibarıyla bölgede kısmen de olsa bir hâkimiyetin sağlandığı görülmektedir. Bu makalenin ana amacı, Dersim isyanı öncesini kapsayan 1930 ile 1936 yılları arasındaki dönemde aşiretlerin devletle ve birbirleriyle olan ilişkilerini incelemektir. Makalenin hazırlanmasında Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, hatıralar ve konuyla ilgili telif eserlerden yararlanılmıştır.

ABSTRACT

Before the Dersim rebellion (1937-1938), the tribal structure and social order in the region played a very important role. Dersim was historically a region with difficult geographical conditions and sectarian differences. Tribes were the cornerstones of the settled order in this region and had gained great power since the Ottoman period. Thanks to its mountainous and rugged terrain, the tribes were able to maintain their independence. Tribes, which were generally connected to each other but continued to exist as independent governments, each had its own leader, and these leaders had significant authority over their own tribes. The Republic of Turkey took action, especially after 1930, to establish control of the Dersim region. During this period, tribal leaders resisted the policies of the central government by trying to maintain their military and economic power. As a result of the determined efforts of state officials, it is seen that partial dominance was achieved in the region as of 1936. The main purpose of this article is to examine the relations of the tribes with the state and with each other in the period between 1930 and 1936, which covers the pre-Dersim rebellion. In the preparation of the article, the Presidential Republic Archive, memoirs and copyrighted works on the subject were used.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1615230>

Atıf/Cite as: Sert, Ş. (2025). Dersim İsyanı öncesi bölge aşiretleri üzerine bir inceleme (1930-1936). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 15(3), 1728-1742.

Giriş

Dersim, Fatih Sultan Mehmet (1444-1446, 1451-1481) döneminde Osmanlı Devleti'nin sınırlarına dâhil olmasına rağmen, kontrol altına alınması Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Çaldıran seferiyle (1514) olmuştur. Bölge Osmanlı Devletinin kontrolüne geçtikten sonra bugünkü Tunceli'nin tamamı, Erzincan'ın Kemaliye ilçesi ile Malatya'nın bazı kısımlarını içine alan Çemişgezek sancağı kurulmuş ve sancağın yönetimi Pir Hüseyin Bey'e verilmiştir. Dersim ve civarındaki bölgeler Osmanlı Devleti'nin yönetimine geçmesine rağmen bölgedeki Kürt beyleri ve aşiretleri uzun yıllar merkezi otoriteden uzak bir biçimde siyasi varlıklarını sürdürmüştür. Bölge Tanzimat dönemine kadar devletin müdahalesiyle karşılaşmamıştır (Ünal, 1999, 22, 26, 35). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar geçen zaman aralığında Dersim'in idari yapısının oluşturulması için birçok girişim yapılmış, ancak bu çabalar sık sık kesintiye uğramış ve devlet otoritesi bölgede tam anlamıyla sağlanamamıştır. Dersim ile ilgili birçok çalışma yapılmışsa da bunlar içerisinde 1896 yılında Müşir Şakir Paşa, Zeki Paşa ve Serasker Rıza paşanın raporları bölgeyle ilgili ilk ayrıntılı raporlar olması açısından önemlidir. Daha sonraki yıllarda Dersim Mutasarrıfı Arif Bey (1903), Mutasarrıf Celal Bey ve Kazım Karabekir'in (1918) raporları gelmiştir. Cumhuriyet döneminde ise Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in (1926), Vali Cemal Bey'in (1926), Birinci Umum Müfettişlik Raporu (1930), Büyük Erkan-ı Harbiye Reisinin değerlendirmeleri, Halis Paşa'nın raporu (1931) ve Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın (1932) Dersim'in ıslahı için hazırladığı raporlar bulunmaktadır (Yılmazçelik, 2010: 187-199-179; Bulut, 2013: 210-270; Ög, 2019: 25-40). Bu raporlara göre, bölgede devlet otoritesinin tesis edilebilmesi için askeri operasyonların yanı sıra halkın elindeki silahların toplanması, aşiretlerin iskan edilmesi, topraksız köylüye arazi tahsis edilmesi ve halka Türklük bilincinin aşılması gerektiği belirtilmiştir (Pınar, 2022: 49-51).

1930 yılı itibarıyla Dersim, doğu ve batı olarak iki bölgeye ayrılmıştı. Doğu Dersim, Mazgirt ve Nazimiye kazalarından oluşurken; Batı Dersim ise Hozat, Çemişgezek, Çarsancak ve Ovacık kazalarını kapsamaktaydı. Dersim bölgesinde yaşayanların toplam nüfusu 65,057 kişiydi (BCA, 110-740-23: 4). Dersim vilayetinin merkezi Hozat'tı ve burada bir vali, bir savcı ve bir sulh hâkimi görev yapmaktaydı. Ayrıca, ilçelerde kaymakamlar da bulunmaktaydı. Valiler ve kaymakamlar genellikle Kürtçe bilen ve Kürt kültürünü tanıyan kişiler arasından seçilirdi (Dersimi, 1979: 23). Dersim bölgesinin sosyolojik yapısına bakıldığında, aşiretlerin egemen olduğu bir toplumsal yapı gözlemlenmektedir. Bu bölgede aşiretler arasında bir birlik anlayışı bulunmamaktadır. Bu durum, aşiretlerin birbirleriyle olan çatışmalarının etkisiyle açıklanabilir. Aşiretler, genellikle ortak düşmanlara karşı savunma amaçlı ittifaklar kurmaktaydılar. Özgür bir yaşam sürdükleri için, eşkıyalık, baskın ve yağma gibi olayların yanı sıra aralarındaki çatışmalar nedeniyle silahlı bir yapıya sahip oluyorlardı (BCA, 110-740-23: 6).

Dersim bölgesinde yer alan aşiretlerin bazıları hakkında devlet yetkililerinin rapor tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu raporlar doğrultusunda belirlenen aşiretler hakkında şu bilgiler verilebilir (BCA, 110-740-23: 7-12):

Şadili aşireti: Reisleri Kemisor köyünden¹ Mehmet efendiydi. Devlete karşı herhangi bir isyanları olmamıştı. Kureyşan aşiretiyle kavgalı olup bunun dışındaki aşiretlerle iyi geçinirlerdi. Kışlak ve yaylakları yoktu. 100 erkek, 150 kadın, 60 silah ve 2000 fişekleri vardı.

Hormik aşireti: Reisleri Civrekli Süleyman Ağa'ydı. Tamamen yerleşiktiler. Nazimiye'nin² Arilli aşiretiyle kavgalı olup diğer aşiretlerle dostane geçinirlerdi. Herhangi bir isyana katılmayıp her zaman devlete bağlı kalmışlardı. 200 erkek, 300 kadın, 200 silah ve 10 bin fişeğe sahiptiler.

Karsan aşireti: Reisleri Musa Ağa'ydı. Bölgelerinde bulunan aşiretlerin bir kısmıyla mücadele halindeyken diğer bir kısmıyla dosttular. Tamamen yerleşik ve devlete bağlı bir aşiret olup herhangi bir isyana katılmamışlardı. 400 erkek, 500 kadın, 3000 silah ve 3000 fişeğe sahiptiler.

Şeyh Mehmedan aşireti: Reisleri Harikli Kigo Ağa'ydı. Tamamıyla yerleşiktiler. Bölgelerinde bulunan tüm aşiretlerle dostane ilişkiler kurmuşlardı. Devlete bağlı ve isyanlara katılmayan bir aşiretti. 200 erkek, 300 kadın, 100 silah ve 15 bin fişeğe sahiptiler.

¹ Tunceli'nin Nazimiye ilçesine bağlı bir köy. Günümüzdeki ismi Yayıkışıl köyüdür. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

² Tunceli'nin doğu kısmında ve il merkezine 40 km uzaklıkta bulunan bir ilçe. <https://cbs.tunceliezilidare.gov.tr/portal/apps/dashboards/0cca98a5dbcc48749d5f1746982cf4d1>

Haydaranlı aşireti: Hüseyin ismiyle iki kabileye ayrılmışlardı. Nazimiye'nin Arilli ve Ovacık'ın³ Şeyh Hasan aşiretleriyle mücadele halinde olup diğer aşiretlerle dosttular. Devlet yetkilileri tarafından güvenilmez bir aşiret olarak görülmüşlerdi. 400 erkek, 600 kadın, 250 silah ve 15 bin fişeğe sahiptiler.

Arilli aşireti: Mahmudan, Abbasan ve Ferhadan ismiyle üç kabileye ayrılmışlardı. Reisleri Kirişli Yusuf Ağa'ydı. Karsanlı ve Mazgirt'in⁴ Alanlı aşiretleriyle dost olup tamamıyla yerleşiktiler. Birinci Cihan Harbi'nde devlete isyan edip, kaza merkezini ve hükümet binasını yağma etmişlerdi. 1500 erkek, 2000 kadın ve 1000 tüfekleri vardı.

Kureyşan aşireti: Husniyan, Gülnan, Elyan, Muavliyan ve Kalyan ismiyle beş kabileye ayrılmışlardı. Reisleri Ballica⁵ köyünden Derviş İbrahim Ağa'ydı. Arilli aşiretiyle kavgalı olup diğer aşiretlerle dostane ilişkiler sürdürmüşlerdi. Tamamen yerleşiktiler. Birinci Cihan Harbi'nde devlete isyan ederek Dersim merkezi ve hükümet binalarını yağma etmişlerdi. 1000 erkek, 1200 kadın ve 700 tüfeğe sahiptiler.

Lolan aşireti: Reisleri Sap⁶ köyünden Rıza Efendi'ydi. Yazları Mazgirt'teki Hizan aşireti topraklarına göç ederlerdi. Mazgirt'in Demenan aşiretiyle kavgalı iken diğer aşiretlerle iyi ilişki kurmuşlardı. Hükümete bağlıydılar. Daha önceleri her hangi bir isyana katılmamışlardı. 100 erkek, 150 kadın ve 50 tüfeğe sahiptiler.

Koçuşağı aşireti: Koçuşağı, Seyithanuşağı, İsmailuşağı, Kerikuşağı ve Resikuşağı şeklinde beş kabileye ayrılmışlardı. Reisleri İbrahim Ağa'ydı. Yerleşik bir aşiretti. Bölgelerinde bulunan tüm aşiretlerle kavgalıydılar. Birçok defa isyan ettiklerinden hükümet yetkilileri tarafından güvenilmez bir aşiret olarak kabul edilmişlerdi. 1926 yılında bu aşirete yönelik bir tedip harekâtı düzenlenmişti. 2500 erkek, 1500 kadın ve 500 tüfeğe sahiptiler.

Aşağı Abbasuşağı aşireti: Zeynozadeler ve Hasan İbrahimiler olmak üzere iki kabileye ayrılmışlardı. Reisleri Zeynozade Mustafa ve İbrahim Ağa'ydı. Pilunik aşiretiyle kavgalı olup Aşağı Karaballı ve Ferhatuşağı aşiretleriyle dostane ilişkiler kurmuşlardı. Devlet tarafından güvenilmez aşiret olarak kabul edilmişlerdi. 800 erkeğe, 700 kadına ve 300 silaha sahiptiler.

Yukarı Abbasuşağı aşireti: Mori Mustafa, İksor, Seyit İbrahimzadeler olmak üzere üç kabileye ayrılmışlardı. Aşiretin reisi Seyit Rıza ve kardeşi Seyit Ağa'ydı. Kalan, Demenan ve Bahtiyar aşiretleriyle kavgalıyken Yukarı Karaballı ve Kırgan aşiretleriyle dosttular. Yerleşik bir aşiretti. Devlete birçok kere isyan ettiklerinden güvenilmez bir aşiret olarak görülmektedirler. 1500 erkek, 1200 kadın ve 500 silahları vardı.

Bahtiyar aşireti: Rotanlı ve Bahtiyari olarak iki kabileye ayrılmışlardı. Aşiret reisleri Süleyman ve Yusuf Ağalardı. Yukarı Abbas ve Laçınuşağı aşiretleriyle kavgalıydılar. İsyan etmeye meyilli yerleşik bir aşiretti. Farklı zamanlarda yapmış oldukları isyanlar ancak askeri harekâtla bastırılabilmişti. 1800 erkeğe, 1200 kadına ve 300 silaha sahiptiler.

Aşağı Karaballı aşireti: Kangolar ve Ali Kefolar olmak üzere iki kabileye ayrılmışlardı. Reisleri Kangozade Mehmet Ali Ağa ve Koç Ağa'ydı. Koçuşağı aşiretiyle kavgalı iken Ferhatuşağı, Aşağı Abbasuşağı, Bahtiyari ve Laçınuşağı ile dosttular. Devlete itaatleri zayıf olduğundan çeşitli tarihlerde devlete isyan etmişlerdi. 2000 erkek, 1500 kadın ve 800 silaha sahiptiler.

Yukarı Karaballı aşireti: Fendanlı ve Karaballı adıyla iki kabileye ayrılmışlardı. Aşiretin reisi Hüseyin Ağazade Ağa'ydı. Kalan aşiretiyle kavgalı halindeyken Yukarı Abbasuşağı ve Kırgan aşiretiyle dostane ilişkiler kurmuşlardı. Yerleşik bir aşiretti. Çeşitli zamanlarda birçok defalar devlete isyan ettiğinden güvenilmez bir aşiret olarak görülmektedir. 900 erkek, 600 kadın ve 300 silaha sahiptiler.

Laçınuşağı aşireti: Reisleri Kakpiri Yusuf Ağa'ydı. Bahtiyar ve Koçuşağı aşiretleriyle düşman iken Aşağı Karaballı ve Ferhatuşağı aşiretleriyle dosttular. Yerleşik bir aşiretti. Devlet tarafından güvenilmez bir aşiret olarak görülmektedirler. 700 erkek, 500 kadın ve 150 silaha sahiptiler.

Ferhatuşağı aşireti: Kahramanağazade, Alişanağazade, Diyabağazade, Zengolar ve Küçükaliler olmak üzere beş kabileye ayrılmışlardı. Aşiret reisleri Kahramanağazade Diyab Ağa ile Cemşit Ağa'ydı. Koçuşağı aşireti ile düşman iken Karahallı ve Aşağı Abbasuşağı aşiretleriyle dosttular. Yerleşik bir aşiretti. Birçok defalar isyan ettiklerinden

³ Tunceli'nin batısında ve il merkezine 65 km uzaklıkta bulunan bir ilçe. <https://cbs.tunceliozelidare.gov.tr/portal/apps/dashboards/0cca98a5dbcc48749d5f1746982cf4d1>

⁴ Tunceli'nin doğu kısmında ve il merkezine 30 km uzaklıkta bulunan bir ilçe. <https://cbs.tunceliozelidare.gov.tr/portal/apps/dashboards/0cca98a5dbcc48749d5f1746982cf4d1>

⁵ Nazimiye ilçesine bağlı bir köy. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

⁶ Nazimiye ilçesine bağlı bir köy. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

dolayı devlet tarafından güvenilir bir aşiret olarak kabul edilmişlerdi. 1700 erkek, 1500 kadın ve 700 silaha sahipti.

Kırgan aşireti: Şatoğulları, Tahripuşağı ve Miruslar olmak üzere üç kabileye ayrılmışlardı. Aşiretin reisi Süleyman Ağa'ydı. Yukarı Abbasuşağı aşiretiyle kavgalı iken Kureyşan ve Aşağı Abbasuşağı aşiretiyle dosttular. Yerleşik bir aşiretti. Bazı dönemlerde devlete isyan ettiklerinden güvenilir bir aşiret olarak kabul edilmişlerdi. 2500 erkek, 1200 kadın ve 350 silaha sahipti.

Pilvenk aşireti: Hilfanlı ve Zıyanlı olarak iki kabileye ayrılmışlardı. Bölgelerindeki aşiretlerle kavgalıydılar. Birinci Cihan Harbi'nde Pertek ilçesini yağma etmiş ve ilçeyi kontrollerine almaya çalışmışlardı. 2000 erkek, 1600 kadın ve 1000 silaha sahipti.

Şamuşağı aşireti: Aşiret reisi Lillo Ağa'ydı. Aşağı Karaballı aşireti ile kavgalı iken Koçuşağı, Maksut ve Bezkar aşiretleriyle dosttular. Yerleşik bir aşiretti. Çeşitli dönemlerde devlete isyan ettiklerinden güvenilir bir aşiret olarak kabul edilmişlerdi. 800 erkek, 700 kadın ve 200 silaha sahipti.

Kalan aşireti: Keçiluşağı, Karaogulları, Pirimuşağı, Baluşağı ve Abbasuşağı ismiyle beş kabileye ayrılmaktaydılar. Reisleri Munzurağazade Ali Ağa'ydı. Yukarı Abbas ve Yukarı Karaballı aşiretleriyle düşman iken Ovacık Beytüşağı ve Arslanuşağı aşiretleriyle dosttular. Tamamen yerleşik bir aşiretti. Bazı dönemlerde devlete isyan etmişlerdi. 3000 erkek, 2000 kadın ve 1500 silaha sahipti.

Maksutuşağı aşireti: Aşıküşağı, Ferhatuşağı, Holikuşağı, Taşuşağı, Buzikuşağı, Laçınuşağı, Söylemezler ve Hanoğulları olmak üzere sekiz kabileye ayrılmışlardı. Bezkar, Beytüşağı ve Arslanuşağı aşiretleriyle dosttular. Yerleşik bir aşiretti. Çeşitli zamanlarda devlete isyan ettiklerinden güvenilir bir aşiret olarak kabul edilmişlerdi. 1700 erkek, 1300 kadın ve 200 silaha sahipti.

Bendikaruşağı aşireti: Hanuşağı, Söğütlü Ağa ve Topuzoğlu ismiyle üç kabileye ayrılmışlardı. Aşiret reisi İbrahim Ağa'ydı. Ovacık Maksut aşiretiyle dosttular. Yerleşik olup hükümete itaat etmeyen bir aşiretti. 800 erkek, 500 kadın ve 200 silaha sahipti.

Beytüşağı: Molla Mehmetoğulları, Süleymanoğulları ve Sol Hasanlı olmak üzere üç kabileye ayrılmışlardı. Reisleri Zinal Ağa'ydı. Bölge aşiretleriyle dostane ilişkileri vardı. Yerleşik bir aşiretti olup geçmiş dönemlerde birçok kez devlete isyan etmişti. 700 erkek, 500 kadın ve 200 silaha sahipti.

Arslanuşağı aşireti: Gedikli Hüseyin Ağa, Pulurlu Seyit Ağa, Çolaklar ve Kozlucalar isminde dört kabileye ayrılmışlardı. Aşiret reisi Pulurlu Mahmut Ağa'ydı. Maksutuşağı aşiretiyle kavgalıyken Ovacık, Bezkar, Şamuşağı ve Beytüşağı aşiretleriyle dosttular. Yerleşik bir aşiret olup geçmiş dönemlerde devlete birçok kez isyan etmişlerdi. 1400 erkek, 1000 kadın ve 300 silaha sahipti.

Dersim isyanı, Cumhuriyet döneminin önemli olaylarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmanın temel amacı Dersim isyanı öncesinde bölgenin toplumsal yapısı hakkında bilgi vermektir. Dersim, aşiret yapısının baskın olduğu bir bölge olduğundan araştırmada aşiretlerin birbirleriyle ve devletle olan ilişkileri anlatılmaya çalışılmıştır.

Aşiretler Arası İlişkiler (1930-1936)

Dersim bölgesi, tamamen aşiret reislerinin egemenliği altında olduğundan, bu reisler arasında sürekli sorunlar yaşanıyordu. Bu sorunların başlıca nedenleri çıkar çatışmaları, kan davaları, hayvan hırsızlığı ve arazi anlaşmazlıklarıydı. Bu durum, aşiretler arasında yıllarca süren çatışmalara yol açıyordu. Aşiret yapısının bir sonucu olarak, reisler bulundukları bölgede güçlü bir konum elde etmişti. Aşiret üyeleri ise hem cehaletleri hem de reislerinin talan edeceği eşyaları ganimet olarak elde etme düşüncesiyle reislerine sıkı bir bağlılık gösteriyorlardı. Aşiret reisleri de kendilerine bağlı bu insanları amaçları doğrultusunda kullanmaktan çekinmiyorlardı (Fırat, 1961: 25; Karabekir, 1994: 53). Aşiret reisleri kendilerine bağlı silahlı adamlar ile köyleri gezer, silahsız ve zayıf köylülerin mallarını yağmalardı. Bunu yaparken de yanında bir seyit bulundurur ve yaptığı bu işlere fetva alırdı. Malı yağmalanan fakir köylü ise malını geri almak için bu defa başka bir aşiret reisine gider ve ondan yardım isterdi. Malının geri gelmesi karşılığında da aşiret reisine birçok hediye sunacağını söylerdi. Bu şekilde, yoksul halk bir tür aşiret lideri için bir kazanç kaynağı haline gelirdi (Akekmekçi-Pervan, 2011: xv).

Dersim bölgesindeki aşiretler arasında köklü bir düşmanlık bulunduğu için bir araya gelmeleri mümkün değildi. Seyit Rıza, bölgedeki önemli aşiretlerden Kalan aşiretinin reisi Halit Ağazade Ali Ağa ile görüşerek aralarındaki

düşmanlığın sona ermesi gerektiği konusunda görüşmeler yapmış, ancak bu çabaları sonuçsuz kalmıştı. Halit Ağazade Ali Ağa, Seyit Rıza'ya, aralarındaki 60 yılı aşkın düşmanlığın ancak tüm aşiret üyelerinin onayıyla sona erebileceğini belirterek, bunun pratikte imkânsız olduğunu ifade etmişti. Seyit Rıza gibi önemli bir figürün barış görüşmelerinin başarısız olması, aşiretler arasında birlik ve beraberliğin ne denli zor olduğunu da gözler önüne sermekteydi (Dersimi, 1992: 113-114). Bölge aşiretlerine bakıldığında, Şadıllı aşireti Kureyşan aşireti ile, Hormik aşireti Arıllı aşireti ile, Karsan aşireti bütün komşularıyla, Haydaranlı aşireti Arıllı ve Şeyh Hasan aşiretleri ile, Arıllı aşireti Hormik, Kureyşan ve Haydaranlı aşiretleri ile, Kureyşan aşireti Şadıllı ve Arıllı aşiretleri ile, Lolan aşireti Demenan aşireti ile, Bahtiyar aşireti Yukarı Abbas ve Laçınuşağı aşiretleri ile, Koçuşağı aşireti Şamuşağından başka bütün aşiretler ile, Aşağı Abbas aşireti Pilvank aşireti ile, Yukarı Abbas aşireti Kırgın, Kalan, Demenan ve Bahtiyar aşiretleri ile, Yukarı Karaballı aşireti Kalan aşireti ile, Laçınuşağı aşireti Bahtiyaruşağı aşireti ile, Ferhatuşağı aşireti Koçuşağı aşireti ile, Kırgan aşireti Yukarı Abbasuşağı aşireti ile, Pilvank aşireti bütün komşuları ile, Aşağı Karaballı aşireti Koçuşağı ve Şamuşağı aşiretleri ile, Şamuşağı aşireti Aşağı Karaballı aşireti ile, Kalan aşireti Yukarı Abbas ve Yukarı Karaballı aşiretleri ile, Maksutuşağı aşireti Aslanuşağı aşireti ile, Aslanuşağı aşireti Maksutuşağı aşireti ile geçmişe dayanan düşmanlıkları vardı (Uluğ, 2009: 28).

Bölgedeki en önemli sorunlardan biri, aşiretler arasında süregelen kan davalarıydı. Bu durum, aşiretlerin sürekli çatışmasına yol açıyordu. Kan davalarının nedenleri çeşitli olmakla birlikte, bazen basit sebeplerden dolayı da aşiret üyeleri birbirlerini öldürebiliyordu. Seyit Rıza, bölgeye yapılacak askeri harekâtı durdurmak amacıyla oğlu Bra İbrahim'i Hozat'a göndermişti. Bra İbrahim, babası adına yetkililerden askeri harekâtın durdurulmasını talep etmişti. Ancak dönüş yolunda, geçmişte yaşanan bir kız meselesi yüzünden Deşt köyünde Kırgan aşireti reisi Şatoğlu Mehmet tarafından öldürülmüştü (Baykara, 1982: 16; Kahraman, 2004: 293; Akyürekli, 2016: 64). Seyit Rıza, öldürülen oğlu Bra İbrahim'in intikamını almak için 400 kişilik bir güçle Kırgan aşiretine saldırarak bu aşirete ait köyleri ateşe vermişti. Ardından, Hozat kazasının merkez nahiyesi olan Sin köyüne saldırarak burayı ele geçirmiş ve Şekak köyünü de yakıp yıkmıştı. Bu saldırılarda Seyit Rıza'nın damadı Topal Ahmet'in liderliğindeki Aşağı Abbasuşağı aşireti, Ferhatuşağı, Laçınuşağı, Ovacık'taki Kalan ve Aşuran aşiretleri; Mazgirt'teki Demenan, Kureyşan ve Karaballı aşiretleri Seyit Rıza'ya destek vermişti. Saldırıların sonucunda Kırgan aşiretinin reisleri Mehmet Ağa, Bahtiyari aşiretine; Melili Ağa ise Kureyşan aşiretine sığınmak zorunda kalmıştı. Sin ve Şekak köylüleri de Bahtiyari aşiretine bağlı Torut ve Pakire köylerine kaçmışlardı. Bu gelişmeler üzerine Seyit Rıza, Bahtiyari aşiretine bir mektup yazarak kendisine sığınan Kırgan aşireti reislerini korumalarını istemediğini, aksi takdirde onlarla da savaşaacağını bildirmişti. Yetkililer, durumun tehlikeli bir boyut kazanmasından endişe duymaya başlamıştı. Zira Seyit Rıza, bu olaylar sonucunda bölgedeki aşiretler üzerindeki otoritesini güçlendirmeye başlamıştı. Bahtiyari aşireti haricindeki neredeyse tüm aşiretler, Seyit Rıza'nın emrine girmişti (BCA, 113-779-1: 6-7).

Seyit Rıza'nın Kırgan aşiretine yönelik saldırıları, sonraki dönemlerde de devam etmişti. Seyit Rıza'nın bağlı olduğu Yukarı Abbasuşağı aşiretine mensup yaklaşık 30 kişilik silahlı bir grup, Sin köyünde mahsul toplayan Kırgan aşireti üyelerine saldırarak bir kişinin ölümüne yol açmıştı. Ayrıca, köydeki nahiye ve karakol binalarını da ateşe vermişti. Hozat çevresindeki aşiretlerin benzer olaylardan cesaret alarak aynı tür eylemlerde bulunmamaları için bölgede bir karakol kurulması ve telefon ile telgraf hatlarının genişletilmesi şarttı. İçişleri Bakanlığı, olayın araştırılması ve Seyit Rıza'nın nerede olduğunun tespit edilmesi amacıyla Birinci Umum Müfettişliğinden inceleme yapmasını istemişti (BCA, 110-741-13: 3-7). Daha sonra ise Seyit Rıza ve Kırgan aşireti arasındaki müsademenin durmuş olduğu fakat iki tarafın birbirine karşı teyakkuz halinde beklediği haberi alınmıştı (BCA, 110-741-10: 3).

Bölgedeki aşiretler incelendiğinde, Bahtiyari ve Kırgan aşireti haricindeki tüm aşiretlerin genellikle devlete karşı bir tutum sergilediği görülmektedir. Bu aşiretler, Seyit Rıza'nın liderliğinde devlete karşı birleşmişlerdi. Seyit Rıza'nın Kırgan aşiretiyle olan mücadelesinde, eğer Seyit Rıza galip gelirse, tüm Dersim aşiretlerinin hükümete karşı bir araya gelmesinden endişe ediliyordu. Yetkililer, bu durumu engellemek amacıyla Doğu Dersim'deki Kureyşan ve Yusufan aşiretlerini kontrol altında tutmayı, Kuzey Dersim'deki Koçuşağı ve Laçınuşağı aşiretleriyle iyi ilişkiler geliştirmeyi, Kırgan aşiretine yönelik bir saldırı durumunda bu aşirete en azından sınırlı bir destek sağlamayı ve Kureyşan aşiretini Seyit Rıza'ya karşı kıskırtmayı planlıyordu (BCA, 110-742-1: 6-7). Bu süreçte Seyit Rıza, Koçgiri aşiretinden Ali Şer ile Koçuşağı ve diğer aşiretlerle bir ittifak oluşturma çabası içine girmişti. Bu ittifakın hedeflerinden biri Kırgan aşiretinden intikam almak, diğeri ise aşiretleri kendi yanına çekmekti. Seyit

Rıza'nın Kırgan aşiretine yönelik saldırısında destek talep ettiği Kureyşan aşireti ise tarafsız kalmayı tercih etmişti (BCA, 110-742-1: 5-6).

Dersim'in dağlık yapısı ve sınırlı tarım arazileri nedeniyle bölgede sık sık arazi anlaşmazlıkları, yağma ve hırsızlık olayları yaşanıyordu. Havik Pah köyü⁷ çevresinde arazi anlaşmazlığı sonucunda Seyit Rıza'nın bir akrabası Kureyşan aşireti tarafından öldürülmüştü. Bu olayın ardından intikam almak isteyen Seyit Rıza'nın yeğeni Rehber, yanına topladığı silahlı adamlarla Halvari köyüne⁸ doğru yola çıkmıştı. Bu durumu öğrenen Kureyşan aşireti, tedbir almak amacıyla Havik Pah köyünde toplanmaya başlamıştı. Bahtiyari aşireti reisi Pakireli Süleyman Ağa ise Hozat Kaymakamlığına yazdığı bir mektupta, Kureyşan aşiretinin kendisinden ve devletten yardım talep ettiğini ifade etmişti. Mazgirt'te bulunan Yusufan ile Dodan aşiretleri arasında da hayvan hırsızlığından dolayı çatışma ihtimali ortaya çıkmıştı (BCA, 111-743-2: 3).

Seyit Rıza'nın mensup olduğu Yukarı Abbasuşağı aşiretinin, Beytuşağı aşiretiyle bir kan davası sorunu bulunmaktaydı. Beytuşağı aşiretinin liderlerinden Pir Hasan ve oğlu Ağa, Seyit Rıza'nın amcası Ali'yi öldürdükleri için, Ali'nin oğlu ve Seyit Rıza'nın amcazadesi Zeynel tarafından intikam almak amacıyla öldürülmüşlerdi (BCA, 111-743-4: 3). Yine Mazgirt civarında yaşayan Yusufan aşireti, intikam almak amacıyla Kureyşan aşiretine saldırmış ve bu saldırıda Kureyşan aşiretinden iki kişi hayatını kaybetmişti (BCA, 111-743-5: 3). Bu saldırıda Yusufan aşiretine düşman olan Abbaslılar aşireti de Kureyşan aşiretine yardım etmişti (BCA, 111-743-4: 3). Ovacık'ta yer alan Maksutuşağı aşireti, Laçınuşağı aşireti ile birlikte 150 kişilik silahlı bir grupla Hozat kazasında bulunan Bahtiyari aşiretine saldırıda bulunmuştu. İki gün süren çatışmalar sonucunda Maksutuşağı aşireti herhangi bir başarı elde edemeden geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bu süreçte Seyit Rıza, Bahtiyari aşiretine destek vermek amacıyla 15 kişilik bir birlik göndermişti. Ayrıca, Demanan aşireti ve Nazimiye çevresinde bulunan Zeynel Çavuş da Bahtiyari aşiretine yardımda bulunmuştu. Bu çatışmada dikkat çeken bir diğer husus, Bahtiyari aşiretinin Rotanlı kolunun lideri Süleyman'ın da Maksutuşağı aşiretine destek vermesiydi. Bu durum, aynı aşiret içinde bile bir birlikteliğin olmadığını göstermesi açısından önemliydi (BCA, 111-743-8: 3-4, 6).

Bölgede olaylar bu minvalde gelişirken Ovacık'ta bulunan Maksutuşağı aşireti reisi Kazım, Arslanuşağı reisi Mahmut, Beytuşağı aşireti reisi Zeynel, Şamuşağı aşireti reisi Dilu ile Bezgar, Koçuşağı, Bornak gibi diğer aşiret reisleri ise aralarındaki sorunları çözmek için bir araya gelmişlerdi (BCA, 111-743-3: 3). Bunun yanında Haydaran aşireti reisi Hıdır, Arilli aşiretiyle bir toplantı düzenleyerek aralarındaki sorunları çözmüş ve barış sağlamışlardı. Çankılı aşireti de seyitlerin aracılığıyla Lolanlı aşiretiyle bir araya gelerek barış talep etmişti. Bezgarlı aşireti ise, bir yandan Bornak aşiretiyle barış görüşmeleri yaparken, diğer yandan da Şamuşağı aşiretiyle barış sağlamak amacıyla görüşmeler gerçekleştirmişti (BCA, 111-743-7: 3,5). Bu toplantıda Bezgar ve Bornak aşiretleri arasında bir barış sağlanmaya çalışılmıştı. Bornak aşireti, kendi üyelerinden birinin Bezgar aşireti tarafından öldürülmesi nedeniyle barışın sağlanabilmesi için Topuzlu köyünü talep etmişti. Ancak Bezgar aşireti, Topuzlu köyü yerine başka bir köy önerince, Bornak aşireti reisi Biro Ali toplantıyı terk ederek ayrılmıştı (BCA, 111-743-6: 5). Sorun yaşayan aşiretler arasında Pülümür ilçesindeki Arilli aşireti ile Nazimiye ilçesindeki Karsan aşireti de bulunuyordu. Bu iki aşiret arasında uzun zamandır soygun ve cinayet gibi nedenlerden ötürü bir düşmanlık mevcuttu. Arilli aşiretinden Geyik Hüseyin, kendisine bağlı 120 kişilik bir grup ile Karsan aşiretinin yerleşim yeri olan Havkis köyüne⁹ saldırmış, köyde bir kişiyi öldürdükten sonra köylülerin hayvanlarını alıp kaçmıştı. Bunun üzerine Havkis köylüleri jandarmaya başvurmuştu. 8 Aralık 1935 tarihinde, Arilli aşireti ile jandarma müfrezesi arasında çıkan çatışmada Arilli aşireti geri çekilmek zorunda kalmıştı. Jandarma müfrezesi, Arilli aşiretinin yeniden saldırılabileceği endişesiyle Havkis köyünde beklemeye başlamıştı. 10 Aralık günü, Arilli aşireti yaklaşık 500 kişilik bir kuvvetle tekrar saldırıya geçmişti. Bu saldırıda Yusufan aşireti de Arilli aşiretine destek vermişti. Çatışma sırasında bir asker ağır yaralanırken, Arilli aşiretinden de bir kişi hayatını kaybetmişti. Aşiretlerin güçlü olması, askerlerin yarlardan kuşatılma riski, muharebe alanının zorlu yapısı ve askerlerin cephanelerinin tükenmeye başlaması nedeniyle jandarma birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştı. Takviye kuvvetlerle güçlendirilen jandarma birlikleri yeniden harekete geçmişti. Birinci Umum Müfettişliği, harekât sırasında saldırıya uğrayan Karsan aşiretinin de desteklenmesi gerektiğini jandarma komutanından talep etmişti. Ayrıca, Elazığ vilayeti jandarma komutanı, çatışan iki aşireti barıştırmak amacıyla harekât bölgesine gitmişti. Bölgedeki hareketlilik

⁷ Tunceli merkeze bağlı bir köy. Günümüzdeki ismi Babaocağı'dır. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

⁸ Tunceli merkeze bağlı bir köy. Günümüzdeki ismi Karşılar'dır. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

⁹ Tunceli'nin Nazimiye ilçesine bağlı bir köy. Günümüzdeki ismi Büyükyurt'tur. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>

sürerken, Kureyşan aşireti jandarma birliklerine yardım etmek için gelmiş; ancak jandarma komutanı, ihtiyaçları olmadığını belirterek onları geri çevirmişti. Bu sırada Haydaran aşireti ise çift taraflı bir politika izlemişti. İlerleyen günlerde harekât devam etmiş ve bölgede hükümetin kontrolünü sağlamak amacıyla saldırgan aşiretlerin dağıtılması için çalışmalar yapılmıştı (BCA, 111-743-10: 4-7).

Bölgedeki aşiret reislerinden bazıları, Seyit Rıza'nın bölgede gerçekleştirdiği olayları yetkililere bildirerek onlarla iyi ilişkiler kurmaya çalışırken, kimileriye Seyit Rıza ile de bağlantılarını sürdürmeye çalışarak çift taraflı bir politika sürdürmüşlerdi. Bu aşiretlerin liderleri arasında Ferhadan aşireti reisi Kahramanağazade Cemşit, Karabal aşireti reisi Kangozade Mehmed Ali ve Abbasan aşireti reisi Zeynozade Mıço Ağa yer alıyordu. Devletin Dersim'de kontrolü sağlamak amacıyla yürüttüğü çalışmalar ve harekât hazırlıkları, bölgedeki aşiretler tarafından biliniyordu; ancak aralarındaki çekişmeler nedeniyle bir araya gelmeleri mümkün olmuyordu. Bazı aşiretler, bulundukları bölgenin dağlık ve sarp kayalıklardan oluştuğu için askerlerin kendi topraklarına ulaşamayacağını düşünürken, diğer bazı aşiretler ise devletle anlaşma yoluna gitmeyi tercih etmişti (Dersimi, 1992: 182).

Aşiret-Devlet İlişkisi (1930-1936)

Dersim bölgesindeki aşiretlerin etkisi, döneme ait raporlarda açıkça görülmektedir. Nazimiye ilçesi için hazırlanan raporda, 1938 yılı öncesi için "Aşiret devri" ifadesinin kullanılması, aşiret reislerinin gücünü vurgulaması açısından önem taşımaktadır (Akekmekçi-Pervan, 2011: xııı). Dersim aşiretleri, uygun bir fırsat bulduklarında isyan etme eğilimindeydiler. Bunda, bölgenin ihmal edilmesi, isyanların nedenlerinin araştırılmaması ve bölgeye nitelikli yöneticilerin atanmaması gibi faktörlerin etkili olduğu söylenebilir (BCA, 110-740-23: 14,16). Bölgede görev yapan vali ve kaymakamlar, isyanların çıkmasını önlemek ve aşiretler arasında birliğe engel olmak amacıyla genellikle aşiret reislerine para ve hediyeler vermelerine rağmen, isyanları engelleyememişlerdir. İsyancılar patlak verdiğinde, devlet bu yetkilileri görevden alarak, bölgedeki etkili bir aşiret reisini geçici olarak vali veya kaymakam olarak atamaktaydı; bu atama, isyan bastırılana kadar sürmekteydi (Dersimi, 1979: 23). Bu durum geçici bir çözüm sağlasa da, aynı zamanda aşiret reisinin güçlenmesine ve bölgede asayişin daha da bozulmasına yol açmaktaydı (Yılmazçelik, 2011: 116, 130-131). Bölgedeki yöneticilerin yalnızca kendilerine verilen görevleri yerine getirip, halkın sorunlarıyla ilgilenmemeleri, halkın devletten tamamen koparak güçlü birer şahsiyet olarak gördükleri ağalar ve seyitlere yönelmelerine neden olmuştu. Seyitler, ağaların halk üzerindeki otoritesinden yararlanırken; ağalar da seyitlerin manevi etkisinden faydalanmıştı. Halk, derin bir çaresizlik ve yoksulluk içinde bu iki gücün koruması altında yaşamını sürdürmüş ve ağaların sağladığıyla yetinmeye çalışmıştı. Ayrıca, yaşam kaygısı halkı çapulculuğa yönlendirmişti. Eli silah tutan tüm Dersimliler, hayatlarını ve mülklerini korumak amacıyla silahlanmayı kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak görüyorlardı. Halk, devlet görevlilerinin verdiği sözlere karşı temkinli bir tutum sergilemekteydi. Zira içinde bulundukları duruma çözüm bulmak amacıyla yaptıkları başvurular, yalnızca vaatlerle geçiştiriliyordu. Bu nedenle, devlet memurlarının halk nezdinde bir itibarı kalmamıştı (BCA, 110-740-23: 15-17).

Bölgedeki yetkililerin halkın taleplerine kayıtsız kalmasının yanı sıra, halka kötü muamelede bulunmaları da insanların devlete karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine yol açmıştı. Seyit Rıza, Elazığ Valisi'ne yazdığı mektupta, Dersim'deki devlet memurları ve jandarmanın halka karşı uyguladığı baskıları dile getirmişti. Mektubunda, Birinci Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 10 bin kişilik bir milis gücüyle Ruslara karşı devlete destek verdiğini belirterek, devlet memurlarının uyguladığı baskının durdurulmasını talep etmişti. Seyit Rıza, Hozat Jandarma Komutanı'na da bir mektup yazarak ona sitemde bulunmuştu. Hozat Kaymakamı, Seyit Rıza'ya haber göndererek görüşmek istediğini iletmişti. Havanın soğuk olması ve yaşlılığından ötürü görüşmeye oğlunu göndermişti ancak oğlunun dönüş yolunda öldürüldüğünü, bu cinayeti işleyen kişilerin kaymakam tarafından korunduğunu ifade etmişti. Seyit Rıza, devletin yasalarına bağlı olduğunu ve hükümete karşı herhangi bir eylemde bulunmadığını, yalnızca oğlu için adalet aradığını belirtmişti. Bu nedenle kaymakamın aşiretleri kendisine saldırttığını vurgulayarak, yaşadığı rahatsızlığı dile getirmişti (Tezel, 2000: 5). Tüm bu faktörler, bölgede zaten zayıf olan devlet otoritesini daha da zor bir duruma sokmaktaydı.

1930 yılına gelindiğinde, devlet ülkenin birçok bölgesinde kontrolü sağlamış olmasına rağmen, Dersim bölgesinde ve buradaki aşiretler üzerinde tam bir hâkimiyet kuramamıştı. Devlet, bu bölgelere vergi toplamak için tahsildar gönderemiyor, suçlulara adli tebligat yapamıyor, nüfus sayımı ve askeri yoklamalar gerçekleştiremiyor. Bu durum, aşiretlerin sorumsuz davranışlar sergilemesine neden oluyordu. Bunun bir sonucu olarak, Pülümür Kaymakamı'nın evine saldırmışlardı. Yetkililer, bu saldırıyı gerçekleştirenlerin aşiretler

tarafından teslim edilmesini istemiş olsalar da, bu talep yerine getirilmemişti. Bu nedenlerden ötürü, devlet bölgede asayiş sağlamaya amacıyla 1930 yılında Pülümür harekâtını (8 Ekim-14 Kasım 1930) başlatma kararı almıştı (Kemali, 1932: 166; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1972: 351-360; Timuroğlu, 1991: 49; Kaya, 2010: 405; Akyürekli, 2016: 63). Pülümür harekâtının yönetimi, Üçüncü Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı Miralay Rüştü Bey'e verilmişti. Yeterli jandarma gücü bulunmadığı için, Kürt aşiretlerinden oluşan 60 kişilik bir milis kuvveti de harekâta dâhil edilmişti. Ayrıca, harekât süresince bölgede bulunan Keçeluşağı ve Birmanlı aşiretleri askeri birliklere destek sağlamıştı. Ancak, Abbasuşağı, Baluşağı, Lolanlı, Haydaranlı, Mazgirt'teki Demenanlı ve Yusufanlı aşiretleri, askeri harekâta karşı birleşerek direniş göstermişti. Askeri birlikler, ilk olarak Abbasuşağı aşiretinin bulunduğu bölge ile bazı köyleri ele geçirerek harekâtın ilk aşamasını tamamlamıştı. Takip eden günlerde harekâtı yönetmek üzere Miralpa Ömer Halis Paşa atanmıştı. Ömer Halis Paşa, Kasım ayı içinde isyancı aşiretleri yenilgiye uğratarak ilerlemiş ve nihayetinde bu aşiretlerin büyük bir kısmını ortadan kaldırmıştı. Böylece Pülümür harekâtı başarılı bir şekilde sonuçlanmıştı (Kemali, 1932: 168-170; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1972: 351-360; Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 2, 1992: 131-138).

Pülümür harekâtı sürerken bölgede yaşanan önemli olaylardan biri de Ağrı isyanıydı. Ağrı ve çevresinde bağımsız bir Kürt devleti kurma amacıyla başlayan bu isyan, Dersim bölgesindeki Seyit Rıza ve bazı aşiret liderlerinin harekete geçmesi için bir fırsat sunmuştu. Yukarı Abbasuşağı ve Keçelan aşiretleri, Ağrı isyancılarına destek vermek amacıyla Erzurum ve Erzincan çevresindeki Türk kuvvetlerine saldırmıştı. Saldırının etkili olması üzerine ilk olarak Müşir Fevzi Paşa, daha sonra ise Kurmay Başkanı Rüştü Bey bölgeye gönderilmişti. Rüştü Bey, bölgeye ulaştıktan sonra devlet yanlısı bazı aşiretlerden milis kuvvetleri oluşturarak Pülümür çevresindeki Briman, Hayderan ve Demenan aşiretlerine saldırmıştı. Bu süreçte Seyit Rıza, bu aşiretlere önemli yardımlarda bulunmuştu. Muharebeler sonucunda, devlet destekli aşiretler ve Türk kuvvetleri ciddi kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kalmıştı. Aşiretlerin elde ettiği başarılar, Balan, Lolan ve Karsan aşiretlerinin de Seyit Rıza'ya destek vermeye başlamasına yol açmıştı. 27 Ekim 1930'da Dersim aşiretleri, Türk kuvvetlerine saldırıda bulunmuştu. Bu saldırı sonucunda 11. Tabur komutanı Sırrı Bey, tüm askerleriyle birlikte teslim olmuştu. Ağrı harekâtından dönen Üçüncü Fırka Komutanı Ömer Halis Paşa, Erzincan'da Kurmay Başkanı Rüştü Bey'in birlikleriyle birleşerek Dersim'e bir operasyon düzenlemişti, ancak herhangi bir sonuç elde edemeden geri çekilmek zorunda kalmıştı (Dersimi, 1979: 212-213; T.C. Genelkurmay Başkanlığı, 1972: 351-360).

Dersim bölgesinde bu olaylar yaşanırken, devlet yetkilileri sorun çıkaran aşiretleri kontrol altına almak için Elazığ Valisi Fahri Bey'den bir harekât planı hazırlamasını istemişti. Fahri Bey, Dersim halkının Türkiye'deki Kürt bölgelerinde bağımsız bir Kürt devleti kurma hedefi güden Hoybun cemiyetinin fikirleri doğrultusunda hareket ettiğini düşünüyordu. Ayrıca, Dersimlileri hükümete itaat etmeye zorlamak ve silahlarını teslim alarak Koçgiri isyanına katılan isyancıları yakalamak istiyordu. Bu amaçla Çemişgezek, Hozat ve Mazgirt ilçelerine giderek aşiret liderleriyle görüşmeler yapmıştı. Ancak bu görüşmeler sonuç vermemişti; aşiretler karakollara ve ilçe merkezlerine yönelik saldırılarına devam etmişti. Fahri Bey, Yusufan aşireti reisi Kanber Ağa'yı Mazgirt'e getirmek için 120 kişilik bir süvari birliği göndermiş, fakat bu birlik, herhangi bir çatışmaya girmeden silahlarını Yusufan aşiretine teslim ederek geri dönmüştü. Bunun üzerine Vali Fahri Bey, kendi kurduğu bir askeri güçle Yusufan aşiretini cezalandırmak üzere harekete geçmişti. Yusufan aşiretinin onları beklediğini gören Fahri Bey, aşiret reisleri Kanber Ağa ve Yusuf Ağa ile barış yapma teklifinde bulunmuştu. Ancak aşiret reisleri, Fahri Bey'in askerleriyle birlikte teslim olması durumunda kendisiyle görüşebileceklerini belirtmişlerdir. Fahri Bey, durumun ciddiyetini ve olayların istediği gibi gelişmeyeceğini fark edince, herhangi bir çatışmaya girmeden kuvvetleriyle birlikte Mazgirt'e geri dönmeye karar vermiştir (Dersimi, 1952: 242-243).

Bölgede asayişin giderek kötüleşmesi üzerine, devlet 1932 yılında Dersim bölgesine bir harekât düzenlemeye karar vermişti. Ancak hükümetin ekonomik sıkıntıları nedeniyle bu harekât ertelenmişti. Bunun üzerine yetkililer, bölgede bazı önlemler almayı kararlaştırdı. Bu kapsamda, Dersim çevresindeki önemli geçitlere Jandarma karakolları inşa edilmesi, Dersim'deki Jandarma kuvvetlerinin sayısının artırılması ve Erzincan, Elazığ ile Malatya garnizonlarının hazır bekletilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca, Diyarbakır'daki hava kuvvetlerinin Dersim üzerinde sürekli uçuşlar yaparak bilgi toplaması, bu uçuşlar aracılığıyla devletin varlığının Dersimlilere hissettirilmesi ve olası büyük çatışmalara hava kuvvetlerinin müdahale etmesi planlanmıştı (BCA, 110-741-2: 2-4). Sonraki aşamada, Van Jandarma Alayı'nın Dersim'e gönderilmesine karar verilmişti. Van Jandarma Alayı'nın Dersim'e geleceğine dair söylentiler, aşiretler arasında bir hareketlilik yaratmıştı ve bazı aşiretlerin devletle işbirliği yapmalarına neden olmuştu. Aşiretler, aralarındaki sorunları çözmeye çalışırken, Nazimiye'deki Haydaran aşireti

devlete vergi ödemeye hazır olduklarını ifade etmişti. Hozat'taki aşiretler de devlete bağlılıklarını dile getirerek, bir jandarmayı şehit eden Bahtiyari aşireti reisi Yusuf'a karşı gerçekleştirilecek operasyonda devletle birlikte hareket edeceklerini belirtmişlerdi (BCA, 110-741-4: 3).

Yetkililer, Dersim bölgesinde gerçekleştirilecek askeri harekâtların halk tarafından tepkiyle karşılanacağını öngörüyordu. Bu nedenle, bazı askeri operasyonları tatbikat olarak adlandırarak gerçekleştirdiler. Böylece, halkın tepkisini azaltmayı umuyorlardı. Bu amaçla 17. Fırka, Dersim bölgesine gönderilmişti. 17. Fırka, hem tatbikatlar gerçekleştirmiş hem de bölgedeki aşiretleri kontrol altına almaya çalışmıştı. 17. Fırka Hozat'a ulaştığında, Kırgan, Bahtiyar, Koçuşağı, Karaballı ve Ferhatuşağı aşiretlerinin reisleri onları karşılayarak hükümete bağlılıklarını dile getirmişlerdi. Yetkililer, aşiret reislerinden silah sayısını ve asker kaçaklarının teslim edilmesini talep etmişti (BCA, 110-741-10: 3). Askeri harekâtın gerçekleştirildiği Hozat bölgesinde, Aşağı Abbasuşağı, Karaballı ve Ferhatuşağı aşiretlerine ait bir miktar silah ve bazı kaçaklar ele geçirilmişti. Ayrıca, yakalama kararı bulunan Aşağı Abbasuşağı reisi Topal Ahmet ile Karaballı aşiretinin reisleri Demir ve Koç Ağalar da yakalanmıştı. Silahlarını teslim etmeyi reddeden Aşağı Abbasuşağı aşiretinin bir kısmı Seyit Rıza'ya sığınmıştı. Yetkililerin bu bölgede gerçekleştirdiği operasyonlar, Baluşağı, Koçuşağı ve Laçınuşağı aşiretleri arasında kaygı yaratmıştı. Yetkililer, bu aşiretlerden silahlarını teslim etmelerini talep etmesine rağmen, aşiretler bu teklifi geri çevirmişti. Yetkililer, operasyonun yalnızca Aşağı Abbasuşağı, Karaballı ve Ferhatuşağı bölgeleriyle sınırlı kalacağına dair garanti vererek, silahlarını teslim etmeyen aşiretleri ikna etmeye çalıştı (BCA, 110-741-13: 3-4, 11, 15).

Bölgede gerçekleştirilen harekâtlar, aşiretler üzerinde önemli bir etki yaratmıştı. Bu operasyonlar sayesinde mükelleflerin ve ödenecek vergilerin belirlenmesi sağlanmıştı. Hareketlerin temel amacı, aşiretlerin elindeki silahları toplamak, asker kaçaklarını ve suçluları yakalamaktır (BCA, 110-741-11: 3-4). Silahlarını teslim etmek istemeyen bazı aşiret üyeleri, ya dağlara ya da askeri harekâtların yapılmadığı diğer aşiretlerin bölgelerine kaçmıştı (BCA, 110-741-12: 3). Örneğin, Zimbık bölgesindeki köylülerden bir kısmı Şeyh Mehmetliler aşiretine, bir kısmı ise Seyit Rıza'nın aşiretine sığınmıştı. Ayrıca, Karaballı aşiretinden Koç Ağa, aranmakta olan iki oğlunu yanına alarak Koçuşağı aşiretine kaçmıştı (BCA, 110-741-13: 5). Operasyonlar sırasında yakalanan asker kaçakları, askerlik şubesine götürülerek askerlik mükellefiyeti kanunu çerçevesinde kaza idare heyeti tarafından ceza kararları kendilerine tebliğ edildikten ve sevk zamanında gelmeleri konusunda sıkı bir şekilde uyarıldıktan sonra serbest bırakılmaktaydı. Yetkililer, bu yaklaşımın asker kaçakları üzerinde olumlu bir etki yaratacağına inanıyordu (BCA, 110-741-13: 8).

Bölgede düzenin sağlanması amacıyla gerçekleştirilen askeri harekâtlardan biri Eylül 1933'te yapılmıştır. Bu harekât sırasında bölge aşiretleriyle ciddi çatışmalar yaşanmıştır. 3 Eylül'de Koçuşağı aşireti, Hozat çevresinde askeri bir postayı soyarak altı jandarmanın silahlarını almıştır. Bu saldırıda bir asker şehit olmuş, üç asker yaralanmış ve bir askerin akıbeti belirsiz kalmıştır. Ayrıca, Laçınuşağı aşiretinden de bir kişi hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Hozat Kaymakamı, Koçuşağı aşiretinden jandarmanın silahını alan ve bir askeri şehit eden kişilerin teslim edilmesini talep etmiştir. Ancak Koçuşağı aşireti bu talebe herhangi bir yanıt vermemiştir. Askeri postaya yapılan saldırı sonucunda Ovacık ile bağlantının kesilmesi üzerine birlikler, telgraf hattını kurmak amacıyla Kakbil civarında onarıma başlamış, bu sırada bölgedeki Laçınuşağı aşireti askerlere saldırmıştır. Laçınuşağı aşiretinin gerçekleştirdiği saldırı, Kakbil Müfreze tarafından geri püskürtülmüştü. Bu çatışmada Laçınuşağı aşiretinden bir kişi hayatını kaybetmişti (BCA, 110-741-15: 7-8). Saldırının ardından müfreze, aşireti izlemeye almıştı. Elde edilen bilgilere göre, Laçınuşağı aşiretinin 70 silahlı adamı olduğu tespit edilmişti. Takip eden günlerde aşiretin saldırıları devam etmiş ve bu saldırılarda 15 kişi daha hayatını kaybetmişti. Ayrıca, Laçınuşağı aşiretinin bölgede diğer aşiretlere baskı yaptığı da biliniyordu. Bu nedenle, yetkililer Laçınuşağı aşiretinin bulunduğu bölgenin yasak bölge olarak ilan edilmesini planlamıştı. Böylece aşiretin tekrar o bölgeye gelmesi engellenecek ve diğer aşiretler arasında dağılması sağlanacaktı. Askeri birliklerin Laçınuşağı aşiretine yönelik harekâtı, bölgedeki diğer aşiretlerde kaygı yaratmıştı. Maksutuşağı aşireti reisi Aydın Ağa, yetkililere bir mesaj göndererek askeri saldırının kendi aşiretleriyle hiçbir ilgisi olmadığını, aksine Laçınuşağı aşiretiyle düşman olduklarını ifade etmişti. Koçuşağı ve Şamuşakları aşiretleri ise dağlarda gizlenmeyi tercih etmişti (BCA, 110-741-15: 3-5).

Ovacık çevresinde de, Arslanuşağı, Maksutuşağı, Bezkaruşağı ve Beyituşağı aşiretleri yaklaşık 500 silahlı kişi ile bir araya gelerek Ovacık'a saldırıyı planlamışlardı. Bu durumu öğrenen Ovacık Kaymakamı, aşiret liderlerine bir mesaj göndererek bu niyetlerinden vazgeçmelerini istemişti. Aksi takdirde askeri birliklerin kendilerine karşı harekete geçeceğini bildirmişti. Laçınuşağı aşiretine yönelik askeri bir operasyonun başlatıldığını öğrenen bu

aşiretler, Ovacık'a saldırma fikrinden vazgeçmişti (BCA, 110-741-15: 3). 6-7 Eylül tarihlerinde ise yaklaşık 300 kişilik bir grup, askeri müfrezeyle pusu kurmuştu. Bu çatışmada üç asker şehit olurken, sekiz asker de yaralanmıştı. Yetkililer, saldırgan grubun Laçınuşağı aşireti ile Bahtiyari aşireti reisi Yusuf'un adamları olduğunu düşünüyordu. Ayrıca, birçok aşiret üyesinin Yukarı Abbasuşağı köyünde toplandığına dair bilgiler elde edilmişti. Bu kişilere karşı askeri bir harekâta girişilmesine rağmen, arazinin sarp ve ormanlık olması nedeniyle herhangi bir sonuç alınamamıştı. Bu dönemde, Maksutuşağı aşireti reisi Aydın ve Kahraman Ağalar, askerlere yeniden mektup yazarak sadakatlerini bildirmişti. Sadakatlerini göstermek amacıyla Ovacık telgraf hattını onaracaklarını belirterek, düşman olarak gördükleri Laçınuşağı arazisine saldırmışlardı (BCA, 110-741-15: 10-11).

Askeri operasyon sırasında yetkililer, Seyit Rıza ve aşiretinin kontrolündeki bölgelere girmemeye dikkat etmişlerdir. Laçınuşağı aşiretini cezalandırmak amacıyla gerçekleştirilen harekâta, askeri güçler aşiretleri takip ederken Seyit Rıza'nın bölgesine ulaştıklarında daha fazla ilerlemeyip geri çekilmişlerdir. Bu durum, Seyit Rıza ve aşiretinin bölgede güçlü bir konumda olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır (BCA, 110-741-15: 11).

Bölgede gerçekleştirilen harekâtlarda, aşiretlerin askeri birliklere saldırma ihtimali takviye kuvvet ihtiyacını gündeme getirmişti. Silahların toplanması endişesi taşıyan aşiret üyelerinin, yeniden bir araya gelerek askeri birliklere saldırma olasılığı vardı. Özellikle Ovacık aşiretlerinin Seyit Rıza liderliğinde harekete geçme riski bulunmaktaydı. Ayrıca, Dersim'in doğusundaki aşiretlerin de farklı cephelerden saldırma ihtimalleri mevcuttu. Edinilen bilgilere göre, Doğu Dersim aşiretleri bir araya gelerek kurban kesmiş ve silahlarını teslim etmeyeceklerine dair yemin etmişlerdi. Bu amaçla Batı Dersim aşiretlerine destek vermeye karar almışlardı. Tüm bu gelişmeler, bölgede bulunan askerlere takviye kuvvet göndermenin ne denli önemli olduğunu göstermekteydi (BCA, 110-741-15: 14). Askeri harekât sürerken, askerler ile aşiretler arasındaki çatışmalar da devam ediyordu. 8 Eylül tarihinde, askerler ile Bahtiyari aşireti arasında Beşpınar civarında bir çatışma meydana gelmişti. Bu çatışmada Bahtiyari aşireti reisi Yusuf hayatını kaybetmişti. Ayrıca, Şeyh Mustaki Jandarma Müfrezesi ile Karaballı aşireti arasında yaşanan bir çatışmada da aşiretten bir kişi ölmüştü. Harekât devam ederken, Seyit Rıza'nın yeğeni Ali Şir'in oğlu Zeynel'in komutasında yaklaşık 80 aşiret üyesinin bölgede bulunduğu tespit edilmişti. Askeri yetkililer, bu kişilerin askerlere saldırmak yerine herhangi bir saldırıya uğramamak için önlem almak amacıyla orada bulunduklarını düşünmekteydi (BCA, 110-741-16: 3). Aşiretlerle yapılan çatışmalarda, kolordu birliklerinden 10 şehit ve 10 yaralı, Van Seyyar Jandarma Alayı'ndan ise 3 şehit ve 3 yaralı verilmiştir. Aşiretler ise 35'i ölü olmak üzere yaklaşık 60 kayıp vermiştir. Bu muharebelerde, uçaklardan atılan bombalar sonucunda bazı evler yıkılmış ve sivil halktan da can kaybı olmuştur. Bombaların isabet ettiği evlerden biri Seyit Rıza'nın evi idi. Düşen bombanın patlamaması sayesinde Seyit Rıza hayatta kalmıştır (BCA, 110-741-18: 7-8).

Askeri harekâtlar sonucunda Koçuşağı, Laçınuşağı, Bahtiyari ve Kırgan aşiretleri yeniden kontrol altına alınmıştır. Bombardımanlar nedeniyle aşiret üyeleri arasında ciddi kayıplar yaşanmış ve Seyit Rıza, Balı mezrasından Bank köyüne gitmek zorunda kalmıştır. Askeri yetkililer, daha sonra devlete karşı çıkanların cezalandırılacağı, itaat edenlerin ise saygıyla karşılanacağına dair halka beyannamelerle bilgi vermiştir. Bu gelişmelerin ardından Doğu Dersim'deki Kureyşan, Yusufan, Alan, Demenen, Şeyh Mehmetli, Şadılı, İzolu, Lödekli, Kıran, Lazvanlı, Cibran ve Özbeki aşiretleri, yetkililere mesaj göndererek, geçmişte olduğu gibi bundan sonra da hükümetin her türlü emir ve kanununa sadakatle itaat edeceklerini bildirmiştir. Bununla birlikte, Ovacık bölgesindeki aşiretler tamamen kontrol altına alınmış, Seyit Rıza'nın yerinden edilmesiyle olası olumsuz gelişmelerin önüne geçilmiştir. Bölgenin denetim altına alınmasının ardından, 7. Kolordu Kumandanlığı, 17. Fırka'nın geri çekilmesini talep etmiş, Van Jandarma Alayı ile Seyyar Jandarma Taburu'nun ise bir süre daha bölgede kalmasını istemiştir (BCA, 110-741-18: 5-6; 110-741-19: 3).

Bölgede askeri harekâtlar sürerken, 1934 yılında meydana gelen önemli olaylardan biri, Hoybun örgütünün bölgede faaliyete geçmesiydi. Daha önce de etkinlik gösterdiği bilinen bu örgüt, Mehmet ve Bogos adında iki kişiyi aşiretleri devlete karşı isyan etmeye teşvik etmek amacıyla Dersim'e göndermişti. Kış mevsiminin etkisiyle devletin askeri harekâta girişemeyeceğini düşünerek, hükümet güçlerini Dersim'den çıkarmayı planlıyorlardı. Bu hedef doğrultusunda Pilvenk, Alan, Hıran, Şadilli ve Kureyşan aşiretlerini bir ittifak oluşturmak için ikna etmeye çalıştılar. Mehmet ve Bogos, Yukarı Abbasuşağı aşireti reisi Seyit Rıza ile Haydaran aşireti reisi Hıdır'dan yardım aldılar. Uzun bir süre Seyit Rıza'nın yanında kalan bu kişiler, bu süreçte Yukarı Abbasuşağı, Demenan, Haydaran, Arilli, Kalan ve Beyitarıslan aşiretlerine maddi destek sağladılar. Ayrıca, Seyit Rıza'yı Hoybun cemiyetine üye yapmış ve ona ayda 50 lira vermeyi taahhüt ederek Halep'e dönmüşlerdi. Tüm bu gelişmeler, Çamurekli Zeynel

Çavuş ve Pakireli Süleyman tarafından hükümet yetkililerine iletilmişti. Hükümet, bu duruma karşılık olarak bölgedeki askeri birlikleri güçlendirme kararı almıştı (BCA, 115-803-22: 3-4).

Devlet yetkilileri, yalnızca askeri harekâtlarla sonuç elde edilemeyeceğini bildiklerinden, bölgede halkın ihtiyaçlarını karşılamak için ıslahatlar yapılması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu doğrultuda, okul, öğretmen, memur, yol ve toprak sorunlarının çözülmesi gerektiğinin de bilincindeydiler. Halkın sürekli birine bağımlı yaşamasının temel nedeni topraksızlık ve yoksulluktu. Ağalar, kendi çıkarları doğrultusunda seyitleri de kontrol altına alarak, onların yardımıyla halkı istedikleri gibi yönlendirmekteydi. Ağalar ve seyitlerin etkisi altındaki halk, onlardan gelen her talebi yerine getirmekteydi. Devletin bölgedeki ıslahatı için öncelikle halkın ağa ve seyitlerle olan bağlarının koparılması gerekiyordu. Yetkililere göre bunun en etkili yolu, halkı iskân ettirmektir. Bu şekilde halk, hem ağa ve seyitlerin baskısından kurtulacak hem de toprağa sahip olacağı için en büyük sorunlarından biri olan ekonomik sıkıntısını hafifletmiş olacaktı. Ayrıca, aşiretler arası ilişkilerin düzeleceği ve aşiret sisteminin zayıflayarak bölgedeki asayişin sağlanacağı düşünülüyordu (BCA, 110-740-23: 17-18). Bu hedef doğrultusunda, 14 Haziran 1934 tarihinde İskân Kanunu kabul edildi (Arabacı, 2017: 22).

1935 yılına gelindiğinde ise devletin Dersim için bir ıslah planı hazırladığı görülmektedir. Bu plana göre, Dersim'in ıslahı üç aşamada gerçekleştirilecekti: hazırlık, bölgenin silahsızlandırılması ve gerektiğinde halkın yerleştirilmesi. Hazırlık ve silahsızlandırma sürecinin üç yıl içinde tamamlanması öngörülmüştü. Muvazzaf bir kolordu komutanı vali olarak atanacak, muvazzaf subaylar ise kaza kaymakamı olarak görev alacaktı. Kaza memurlarının hiçbirisi yerli olmayacak, emekli subaylar alt memurluklara atanacaktı. Valilik (İlbaylık) makamı oluşturulacak ve asayiş, ulaşım, maliye, ekonomi, adalet, kültür ve sağlık gibi çeşitli şubeler kurulacaktı. İdam kararları vali tarafından uygulanacak, valiliğin emrinde en az yedi Jandarma Taburu bulunacaktı. 1936 yılına kadar yollar ve karakollar inşa edilecekti. Tüm Dersim hızla silahsızlandırılacaktı. Valiliğin talep ettiği acil işler, hükümet tarafından derhal gerçekleştirilecekti (BCA, 111-743-11: 2-3). Bu planlama sonucunda Tunceli Vilayeti kurulmuş (Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, 1936: 5892-5893) ve geniş yetkilerle donatılan General Abdullah Alpdoğan, Dersim Valisi ve kumandanı olarak atanmıştır. Ayrıca, Abdullah Alpdoğan'a Dördüncü Umum Müfettişliği görevi de verilmiştir. Bu müfettişliğin yetki alanı Elazığ, Dersim ve Çapakçur (Bingöl) illerini kapsamaktaydı (Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, 1936: 5941-5942). Abdullah Alpdoğan göreve başladıktan sonra, bölgedeki aşiretler arasında etkili bir kişi olarak bilinen Seyit Rıza ile Elazığ'da bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ancak bu görüşme sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Abdullah Alpdoğan, Kurmay Binbaşı ve İstihbarat Müdürü Şevket Bey'i Dersim'e göndererek aşiretler arasında faaliyet yürütmesini istemiştir. Şevket Bey, ilk olarak Hozat'a gelmiş ve burada görüştüğü bazı aşiret reisleriyle birlikte Ovacık'a giderek Seyit Rıza ile görüşmeyi arzulamıştır; ancak bu talebi Seyit Rıza tarafından reddedilmiştir (Dersimi, 1952: 269).

1936 yılının başlarında hükümet, ıslah planı çerçevesinde Dersim bölgesinde birçok askeri kışla ve karakol inşasına başlamıştı. Bu gelişmeler üzerine bölgedeki aşiretler, ortak bir karar almak amacıyla bir toplantı düzenlemişti; ancak geçmişte yaşanan düşmanlıklar, aşiretlerin ortak karar almalarını engellemişti. Seyit Rıza'nın bağlı olduğu Yukarı Abbasuşağı, Ferhadan, Karabal, Bahtiyar, Yusufan, Demenan, Haydaran ve kısmen Kalan aşiretleri ittifak kurma konusunda anlaşma sağlamıştı. Ovacık, Koçan, Şemkan, Mazgirt, Pülümür ve Nazımiye aşiretleri ise tarafsız kalmayı tercih etmişti. Hozat aşiretleri ise hükümetin yanında yer almıştı (Dersimi, 1952: 267-268). Aşiret liderleri ve seyitler bu toplantıda genel olarak şu konuları ele almışlardı:

- a- Hükümet, silahları toplayacak ve ardından Dersimlileri Ermeniler gibi bölgeden sürüp öldürecek.
- b- Seyitler ve reisler, aileleriyle birlikte yaşayacakları bölgelere gönderilecek ve orada öldürülecekler.
- c- Hükümet, Dersim'i ıslah edecek.

Seyitler ve aşiret liderleri, ilk iki maddeyle ilgili olarak silah kullanma fikrini benimsemişlerdi. Yetkililer, bölgedeki aşiret liderleri ve seyitlerin mıntık mıntık ve küçük gruplar halinde görüşmeler yaparak diğer aşiret liderlerinin görüşlerini alabileceklerini belirtmişlerdi. Ancak, tüm liderlerin bir araya gelerek bu konularda ortak bir karar almalarının mümkün olmadığı düşünülüyordu. Seyit Rıza ve Kör Seyit Han, Dersim aşiret liderlerinden aralarındaki düşmanlığı sona erdirmelerini istemiş ve hükümete teslim olmaksızın sonuna kadar silahlı mücadele etme kararı almışlardı (BCA, 111-743-13: 3,7).

Dersim aşiretlerinin toplantılar düzenleyip bazı kararlar aldıklarına dair haberler üzerine General Abdullah Alpdoğan, aşiretler arasında bir seyahat gerçekleştirerek onlarla bir dizi toplantı yapmıştır. Bu toplantılarda halka, Dersim'in diğer vilayetler gibi gelişeceği, suçluların cezasız kalmayacağı, yasaların herkese eşit şekilde

uygulanacağı ve herkesin bu yasalara uymak zorunda olduğu bilgisi verilmiştir. Ayrıca, devlete sadık olanların ödüllendirileceği ve 1935 yılında çıkarılan “Tunceli Vilayeti İdaresi Hakkında Kanun” hakkında da bilgilendirme yapılmıştır. General Alpdoğan, devletin Dersim’in kalkınması için 4 milyon lira gönderdiğini ve bu paranın nasıl kullanılacağına dair detayları halka aktarmıştır. Bu şekilde, General Abdullah Alpdoğan, halkın devlete karşı olumsuz tutumunu değiştirmeye ve aşiretlerin isyan etmesini engellemeye çalışmıştır. Bu görüşmeler sonuç vermiş ve bazı aşiretlerin devlete karşı olumsuz tutumları değişmeye başlamıştı. 1936 yılı içinde Dersim’de subay evi, askeri kışla, okul, köprü ve yol inşa edilerek devlet otoritesinin bölgede kalıcı hale getirilmesi hedeflenmiştir (Arabacı, 2017: 27; Akbulut, 2020: 52-53). Aynı yıl, halkın güvenini kazanmak amacıyla bir af kanunu çıkarılmış; doğum, ölüm, evlenme, boşanma, kayıp ve yer değişikliği gibi durumları nüfus kütüklerine kaydettirmeyenlerin cezaları affedilmiş, bakaya, firari ve askerlik çağına girmiş olanların iki yıl içinde askerlik şubesine başvurmaları halinde herhangi bir ceza almayacakları belirtilmiştir (Arabacı, 2017: 75).

Tüm bu çabalara rağmen, Yukarı Abbasuşağı, Haydaranlı Demenan, Kureyşan, Bahtiyar ve Yusufan aşiretleri bir araya gelerek devletin bölgede yapmayı planladığı çalışmalara karşı çıkacaklarını ifade ettiler. Bunun sonucunda, Demenan ve Haydaran aşiretleri, 21 Mart 1937 gecesi Pah ve Kahmut nahiyelerini birbirine bağlayan Harçık köprüsünü yıkarak Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki önemli isyanlardan birini başlatmış oldular (Zengin, 2020: 478).

Sonuç

Dersim, Osmanlı Devleti’nin sınırlarına katıldığı günden itibaren merkezden uzak bir şekilde siyasi varlığını sürdürmüştür. Bölgede birçok aşiret ve bu aşiretlerin alt kollarının olması, devlet yetkililerinin muhatap alacak birini bulmasını zorlaştırıyordu. Yetkililer, bu durumu çözmek amacıyla öne çıkan aşiret reisleriyle görüşmeler yapmış, bazılarıyla iyi ilişkiler kurarken, diğerlerini düşman aşiret saldırılarına karşı korumuş ve bazılarını hediyeler vererek kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Ancak bu çabalar tam anlamıyla başarılı olmamıştır. Dersim’in uzun süre ihmal edilmesi, bölgedeki olayların önemli sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Yetkililerin bölgenin sosyolojik yapısı ve yaşanan isyanlar üzerine yeterli araştırma yapmaması, olayların kökenlerine inmemesi, bölgeye atanan yöneticilerin halkla kopuk bir yaşam sürmesi ve halkın sorunlarına kayıtsız kalmaları gibi etkenler, bölgedeki sorunların uzun yıllar boyunca çözilememesine yol açmıştır. Bu durum, halkın kendini yalnız hissetmesine ve güçlü birer lider olarak gördükleri aşiret liderlerine yönelmelerine neden olmuştur. Bunun neticesinde, aşiret liderleri güçlenmiş ve halkı kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya başlamıştır. Devletin bölgede gücünü göstermeye başlaması, aşiret reislerinin yüzyıllardır sahip oldukları imtiyazlara ciddi bir darbe vurmuş ve bu durum onlarda büyük bir tepki yaratmıştır.

Dersim bölgesindeki en önemli sorunlar arasında kan davası, hırsızlık, yağma ve arazi anlaşmazlıkları yer almaktaydı. Bu tür sorunların ortaya çıkmasında en büyük etken, devletin bölgede tam bir hâkimiyet kuramamasıydı. Bu durumu düzeltmek amacıyla devlet, Dersim’de askeri harekâtlara yönelmiştir ancak askeri birliklerin yetersizliği, bölgenin zorlu arazi koşulları ve devletin ekonomik sorunları gibi faktörler nedeniyle beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Devlet yetkilileri, bölgede asayiş sağlamak için öncelikle halkın elindeki silahların toplanması gerektiğini biliyordu ancak halkın hayatta kalabilmek için silah taşımak zorunda olduğu bir gerçektir. Aşiretler arasındaki sürekli çatışmalar, halkın topraklarını koruma kaygısı ve yağma ile çapulculuk olaylarına karşı koyma ihtiyacı, halkı silah taşımaya mecbur bırakmıştı. Bu nedenle, devletin bu hedefe ulaşması oldukça zordu. Bu yüzden, devletin bu konuda yürüttüğü mücadelenin başlangıçta pek olumlu sonuçlar vermediği görülmüştür.

Araştırmada elde edilen önemli bulgulardan biri, bölgedeki sorunların en temel kaynağının ekonomik problemler olduğu gerçeğiydi. Halkın silah taşımaması, aşiret liderlerine sığınması ve onlara bağlı kalması, devletin bölgede gerçekleştirmeye çalıştığı yeniliklere karşı çıkmalarının arkasında ekonomik nedenlerin, yani yaşamlarını sürdürme kaygısının yattığı anlaşılmaktadır. Dersim bölgesindeki sorunları çözmek amacıyla 1869 yılından itibaren çeşitli raporlar hazırlanmıştır. Yetkililere göre, bölgede asayişin sağlanabilmesi için aşiretlerin iskâna tabi tutulması, farklı bölgelere dağıtılması, silahlarının toplanması ve aşiret liderleri ile seyit olarak bilinen dini önderlerin etkilerinin azaltılması gerekiyordu ancak bu planların hayata geçirilmesi uzun bir süre mümkün olmamıştır. Bu yaklaşım, ancak 1935 yılında uygulanmaya başlanmış ve tam anlamıyla hayata geçirilmesi Dersim isyanından sonra (1937-1938) gerçekleşebilmiştir. 1930-1936 yıllarındaki bölge aşiretleri incelenirken Yukarı Abbasuşağı aşireti reisi Seyit Rıza’nın bu dönemde bölgede saygı duyulan bir kişi olarak ön plana çıktığı

görülmektedir. Bölgede diğer aşiretleri kontrol altına almak amacıyla çalışmalar yürütmesi, yeri geldiğinde devlet yetkilileriyle görüşmesi ve aşiretler arasında ortaya çıkan sorunlarda ara bulucu olması bölgede tanınan ve sözü geçen bir kişi olduğunu göstermektedir. Bunda hem aşiret reisi olması hem de İslam peygamberi Hz. Muhammed'in soyundan gelen bir seyt olmasının da rolü vardı. Dersim bölgesinde devlet hem kontrolü sağlamak hem de düzensizliğe son vermek amacıyla 1930 yılından itibaren yaptığı girişimler sonuç vermiştir. Bunun bir neticesi olarak bölgede askeri kışlalar, yollar, okullar ve resmi daireler gibi devlet gücünü gösteren yapılar çoğalmaya başlamıştır. 1936 yılına gelindiğinde ise geçmişe oranla bölgede ciddi anlamda bir devlet hâkimiyetinin sağlandığı söylenebilir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazar bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederiz.

Yazar Katkı Oranı

Çalışma, tek yazarlı olup yazarın katkı oranı %100'dür.

Etik Kurul İzni

“Dersim İsyanı Öncesi Bölge Aşiretleri Üzerine Bir İnceleme (1930-1936) ” adlı çalışma kapsamında herhangi bir anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, ya da başka görüşme teknikleri kullanarak katılımcılardan veri toplamadığımı, insan ve hayvanlar üzerinde deney, vb. yapmadığımı, kişisel verilerin korunması kanununu ihlal etmediğimi, sorumlu yazar olarak bu belgenin doldurulması noktasında diğer yazarları haberdar ettiğimi bildirir; Bu çalışmanın etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalardan olduğunu sorumlu yazar olarak beyan ederim.

Kaynakça

- Akbulut, A. (2020). IV. Umumi Müfettişliğin Kurulması ve Dersim İsyanlarına Giden Süreç. *Anasay*, 4 (12), 39-58. <https://doi.org/10.33404/anasay.690729>
- Akekmekçi, T. - Pervan, M. (2011). *Dersim Harekatı ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1936-1950)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akyürekli, M. (2016). *Dersim Kürt Tedibi 1937-1938*. Tarih Kulübü Yayınları.
- Arabacı, C. (2017). Dersim Olayı, Bir Jakobenizm Faciası Mı? *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1 (2), 33-103.
- Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 110-740-23: 4; 110-740-23: 6; 110-740-23: 7-12; 110-740-23: 13,15; 110-740-23: 15-17; 110-740-23: 17-18; 110-741-2: 2-4; 110-741-4: 3; 110-741-10: 3; 110-741-11: 3-4; 110-741-12: 3; 110-741-13: 3,7; 110-741-13: 3-4,11,15; 110-741-13: 5; 110-741-13: 8; 110-741-15: 3; 110-741-15: 3-5; 110-741-15: 7-8; 110-741-15: 10-11; 110-741-15: 11; 110-741-15: 14; 110-741-16: 3; 110-741-18: 5-6; 110-741-18: 7-8; 110-741-19: 3; 110-741-20: 3-5; 110-742-1: 6-7; 111-743-2: 3; 111-743-3: 3; 111-743-4: 3; 111-743-5: 3; 111-743-6: 5; 111-743-7: 3, 5; 111-743-8: 3-4, 6; 111-743-10: 4-7; 111-743-11: 2-3; 111-743-13: 3-7; 113-779-1: 6-7; 115-803-22: 3.
- Baykara, B. (1982). *Dersim 1937*. Akyar Yayınları.
- Bulut, F. (2013). *Dersim Raporları*. Evrensel Basın Yayın.
- Dersimi, N. (1952). *Kürdistan Tarihinde Dersim*. Ani Matbaası.

- Dersimi, N. (1979). *Dersim Tarihi*. Eylem Yayınları.
- Dersimi, N. (1992). *Hatıratım*. Öz-ge Yayınları.
- Fırat, M.Ş. (1961). *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Kahraman, A. (2004). *Kürt İsyanları*. Evrensel Basın Yayın.
- Karabekir, K. (1994). *Kürt Meselesi*. Emre Yayınları.
- Kaya, A. (2010). *Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi*. Demos Yayınları.
- Öğ, A. (2019). *Dersim Hadisesi*, [Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Pınar, M. (2022). Ali Fuat Cebesoy'un Gözünden Dersim. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7 (13), 48-62. <https://doi.org/10.54831/vanyyuiibfd.1090118>
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Türkiye Cumhuriyetinden Ayaklanmalar (1924-1938)*, Ankara: 1972, Genelkurmay Basımevi.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> adresinden 9 Mayıs 2025 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Tunceli İl Özel İdaresi. <https://cbs.tunceliozelidare.gov.tr/portal/apps/dashboards/0cca98a5dbcc48749d5f1746982cf4d1> adresinden 9 Mayıs 2025 tarihinde edinilmiştir.
- T.C. Resmi Gazete. (1936). Sayı: 3195.
- T.C. Resmi Gazete. (1936). Sayı: 3207.
- Tezel, M. (2020). *Pir Seyit Rıza*, Cilt 1. Sarissa Yayınları.
- Timuroğlu, V. (1991). *Dersim Tarihi*. Yurt Kitap Yayın.
- Uluğ, N.H. (2009). *Derebeyi ve Dersim*. Kaynak Yayınları.
- Ünal, M.A. (1999). XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı. Türk Tarih Kurumu.
- Yılmazçelik, İ. (2010). Dersim Sancağının Kurulmasından Sonra Karşılaşılan Güçlükler ve Dersim Sancağı ile İlgili Bu Dönemde Yazılan Raporlar (1875-1918). OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 28, 163-214. https://doi.org/10.1501/OTAM_00000000560
- Yılmazçelik, İ. (2011). *Osmanlı Devleti Döneminde Dersim Sancağı*. Kripto Kitaplar.
- Zengin, E. (2020). Tarihsel Süreçte Dersim Meselesi. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 64, 469-483.
- Genelkurmay Belgelerinde Kürt İsyanları 2. (1992). Kaynak Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Dersim was included in the borders of the Ottoman Empire by Yavuz Sultan Selim. Although the region was included in the borders of the Ottoman Empire, it continued its existence independently from the center. The geographical structure of the region was one of the main factors that made state rule difficult here. For this reason, Dersim continued its life far from the state's rule for many years. Although the state had made attempts to take Dersim under control since the Tanzimat period, it had failed. In 1930, the state turned to Dersim with the idea of establishing its rule throughout the country. The main purpose of the research is to reveal the sociological structure of the region while the state was achieving this goal between 1930 and 1936. The scanning method, which aims to describe a situation that existed in the past as it was, was used in the research. For this purpose, documents, written works and memoirs in the Presidential Republic Archive were used.

Due to Dersim having lived independently of the state for many years and the lack of state power in the region, the people had come under the protection of tribal leaders who they believed would protect them. State officials who had a name in the region but had little influence had carried out their duties in a manner detached from the people. The authorities had remained indifferent to the people's problems and had not provided solutions to their complaints. The fact that some officials in the region had treated the people badly was also an important factor in the loss of people's trust in the state. However, the state could not collect taxes from the villagers and could not catch deserters and criminals. In order for the state to establish control in the region, it had to weaken the power of the tribes, but it was not easy to eliminate the dominance of the tribal leaders. For this purpose, the state first tried to collect the weapons in the hands of the tribes, but the tribes, who felt it necessary to carry weapons out of concern for protecting their lives and property, opposed this request. Another goal of the state was to bring the people, who were economically dependent on the tribal leaders together with the land, to break their loyalty to the tribal leaders and to weaken the tribal structure in the region. While fulfilling these, state officials sometimes met with the tribes and tried to convince the tribal leaders, and sometimes they tried to achieve these goals by carrying out military operations.

One of the important steps for the Dersim region was the Dersim reform plan accepted in 1935. According to this plan, by 1938, police stations would be built in Dersim, weapons in the hands of the tribes would be collected and the people would be settled. In addition, the provincial governorship institution would be established in the center, a corps commander would be appointed to head this institution and district governors would be chosen from among the officers. For this purpose, the Third General Inspectorate was established. General Abdullah Alpdoğan was appointed to head it. Thus, an important step was taken to ensure state sovereignty in the region.

Since Dersim was a region where the tribal structure was strong, there were frequent incidents between them. Blood feuds in particular had led to conflicts between the tribes that lasted for many years. Tribal leaders' attempts to make peace were generally unsuccessful. One of the problems between the tribes was theft. Tribal members who were experiencing serious economic difficulties would attack neighboring tribes or tribes they considered weak and usurp their property. Another important problem between the tribes was land disputes. Again, the power struggle between the tribal leaders would lead to problems between the tribes in the region. For the reasons mentioned, there was constant unrest in the Dersim region. The most important factor in all of this was undoubtedly the state authority's inability to fully dominate the region.

There were tribes in the region such as Şadili, Hormik, Karsan, Şeyh Mehmedan, Haydaran, Arilli, Kureyşan, Lolan, Koçuşağı, Aşağı Abbasuşağı, Yukarı Abbasuşağı, Bahtiyar, Aşağı Karaballı, Yukarı Karaballı, Laçınuşağı, Ferhatuşağı, Kırgan, Pilvenk, Kalan, Şamuşağı, Maksutuşağı, Bendikaruşağı, Beyituşağı, Arslanuşağı. Among these, Seyit Rıza, the leader of the Yukarı Abbasuşağı tribe, stood out as an important figure. Both his being a tribal leader and his being a descendant of the Prophet of Islam, Hz. Muhammed, had a great impact on this. Seyit Rıza sometimes met with state officials to stop military operations and sometimes took initiatives to solve problems between tribes.

The efforts of the state to bring law and order to the region since 1930 seem to have been successful as of 1936. As a force of its dominance, the state had managed to open military barracks, roads and official institutions in the region. It is understood that a certain portion of the weapons in the hands of the tribes were collected and some of the tribal leaders were taken under control.